

Абетка людських чеснот

Автор: Шкляр Ірина Іванівна

□

Департамент освіти Вінницької міської ради

Міський методичний кабінет

Загальноосвітня школа I – III ступенів № 10

Вінницької міської ради

Абетка людських чеснот

Шкляр Ірина Іванівна

учитель початкових класів,

спеціаліст

вищої кваліфікаційної категорії,

старший учитель

Вінниця

2016

Рекомендовано методичною радою закладу «Загальноосвітня школа I – III ступенів № 10 Вінницької міської ради». Протокол № 4 від 18.11.2015 р.

Автор – укладач:

Шкляр Ірина Іванівна, учитель початкових класів закладу «Загальноосвітня школа I – III ступенів № 10 Вінницької міської ради», спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель

Рецензенти:

Зима Людмила Трохимівна, методист з навчальних дисциплін міського методичного кабінету Департаменту освіти Вінницької міської ради

Чернецька Олена Григорівна, заступник директора з навчально – виховної роботи, учитель початкових класів, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель – методист

Абетка людських чеснот / Шкляр І. І.: методична розробка. – Вінниця: ММК, 2016. – 64 с.

У посібнику розкриваються теоретичні аспекти деяких життєвих орієнтирів людини: благородність, доброта, людяність... Зміст методички допоможе педагогам у формуванні моральних якостей, культури поведінки, духовної краси дітей.

Видання спрямоване на надання ефективної практичної допомоги у проведенні уроків та виховних заходів духовно – морального спрямування вчителям початкової школи, вихователям груп продовженого дня.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ І. ЦІННОСТІ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	6
1.1. Прояви краси людської душі.....	6
1.2. Гуманістична педагогіка В. Сухомлинського.....	8
РОЗДІЛ ІІ. АБЕТКА ЛЮДСЬКИХ ЧЕСНОТ.....	13
РОЗДІЛ ІІІ. ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ.....	47
3.1. Урок читання В. Сухомлинський «Як Павлик списав у Зіни задачу», « Найкраща лінійка » (4 клас).....	47
3.2. Класна година « Поспішай творити добро » (4 клас).....	57
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64

ВСТУП

Одним з основних завдань сучасної школи є формування у дітей загально – людських духовних цінностей та орієнтирів. У Законі України «Про освіту» метою освіти визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей.

Сьогодні в Україні зростає роль морального виховання підростаючого покоління. Основи морального виховання людини закладаються ще в дошкільному віці, коли їй бракує власних критеріїв, вони тільки формуються. У дитини немає критичного підходу до моральних оцінок, але вона «хоче знати,

що добре, що погано». Систематичне моральне виховання діти отримують саме у школі. Початок шкільного навчання серйозно позначається на розвитку психіки дитини, її особистості. Під впливом навчання і виховання змінюється поведінка учнів, збагачується їхній соціальний досвід, формується свідоме, відповідальне ставлення до своїх обов'язків. Цьому сприяють психо – фізіологічні особливості учнів початкових класів. У молодшому шкільному віці діти засвоюють основи свідомої дисципліни й колективізму. Вони вчаться узгоджувати свої дії з діями товаришів і старших, гратись і працювати в колективі. Вчитель домагається, щоб учні правильно розуміли поняття «дружба» і «товаришування», виховує в них бажання бути хорошим товаришем. Діти вчаться доброзичливо ставитись до людей, надавати в разі потреби їм допомогу, уважно ставитися до хворих, інвалідів, молодших дітей, відповідати за доручену справу, не підводити свій клас, бути дисциплінованими та слухняними. Учні повинні знати і виконувати правила для школярів, вміти розрізняти хороші і погані вчинки людей, справедливо оцінювати свої дії та інших. Вчитель поступово вводить учнів у світ національних духовних цінностей, у світ людських чеснот.

Найкращі людські якості називають чеснотами тому, що завдяки чеснотам люди здатні творити добро. Одним із складників людської культури є поведінка. Поведінка – це сукупність дій людини, її ставлення до праці, сім'ї, оточуючих, науки, культури, мистецтва. За поведінкою судять про людину. Великий німецький поет Йоган Вольфранг Гете писав: «Поведінка – дзеркало, в якому кожен показує своє обличчя»[10]. Невід'ємними рисами культурної поведінки людини є такі чесноти: мудрість, ввічливість, привітність, доброзичливість, чесність, правдивість, скромність, гідність, благородство, добропорядність тощо. Зміст цих понять розкривається в даному посібнику «Абетка людських чеснот».

Актуальність проблеми морально – етичного виховання підростаючого покоління наразі ні для кого не новина. Хочемо ми цього чи ні, але треба визнати, що в результаті істотної зміни суспільних орієнтирів та відносин усталена система цінностей і способу життя людей нині об'єктивно потребує переоцінки й усвідомленого переосмислення. Усі ми живемо в цьому суспільстві й бачимо, якими зростають наші діти. У нескінченних пошуках батьків для своїх дітей високого інтелекту (вивчення іноземних мов, комп'ютерна грамотність), а батькам – матеріальних благ – втрачається духовність та мораль, на яких виховувалися наші предки. Досвід переконує, що розуміти, відчувати добре слово здатні всі діти. Але саме до учнів початкової школи слід застосувати слова: що посіємо, те й матимемо.

Використовуючи різні методики і вправи, моє завдання полягає в тому, щоб сприяти вихованню у дітей людських чеснот. Для мене кожен учень – особистість. Тому я щоразу шукаю таку форму спілкування, щоб дитина зрозуміла, кого поважаю в ній, до яких найпотаємніших куточків серця

звертаюсь. Чутливість серця до добра, до сердечного, чуйного ставлення, взаємне довір'я, тонкість людських відносин між мною і учнями – все це є в роботі вирішальною умовою чутливості учнів до мого слова, до моральних повчань, порад, вимог.

РОЗДІЛ І

ЦІННОСТІ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

1.1. Прояви краси людської душі

У різні часи люди замислювалися над сенсом свого життя. Проте до єдиного висновку не дійшли, бо кожен розуміє мету свого життя по – різному. Для одних – це мир і злагода в країні, для інших – достаток і благополуччя у сім'ї, для когось – служіння людям, допомога їм у скрутну хвилину.

Чим розвиненішою є людина, тим багатше її життя. Воно є кращим, якщо її розуміють друзі, знайомі, родина, якщо вона вміє цінувати кожен день і кожну мить.

Що головне в житті: мати чи вміти? Що краще: бути споживачем чи творцем? Одвічне питання. Не маємо шкодувати за тим, чого немає, а треба радіти тому, що є, прагнути поліпшити наш недосконалий світ, відчутти радість у процесі навчання і праці, прагнути зробити більше корисного і для себе, і для оточуючих. Треба любити інших, як самого себе. Лікар і вчений

К. В. Гуфеланд стверджував: «Чим більше добра ми робимо оточуючим, тим більше самі буваємо щасливі». [11]

Поведінка дитини і наш приклад... Скільки говориться про це! Саме приклад і авторитет дорослих повною мірою впливає на становлення особистості дитини. Батьківський вплив на формування рис характеру і поведінки дитини особливо потрібен у ранні роки. І це зрозуміло: перші, кого бачить у своєму житті дитина, – це батьки! Вони для дитини – усе! У сім'ях, де морально сприятливий клімат, дитина швидше і міцніше засвоює поняття «добре» і «погано». У таких дітей рано починають формуватися важливі моральні почуття і уявлення, способи поведінки, які виявляються у працьовитості, правдивості, повазі до старших, доброзичливості, доброті до всього живого.

Варто пам'ятати, що не кожна дитина може мати високий інтелектуальний розвиток через брак здібностей, здоров'я, генетичну спадковість. Але вона без цього буде не менш щасливою, якщо виросте чуйною, безкорисливою, здатною бачити красу, творити добро та любити. Інакше не

можливе наше щасливе співіснування на землі.

1.2. Гуманістична педагогіка В. Сухомлинського

Гуманістична педагогіка - це наука про навчання і виховання молодого покоління, яка базується на принципах гуманного ставлення до дітей, тобто шанування гідності і прав дитини, відкритість, довіра, педагогічний оптимізм, креативність, співпраця, заохочення, розвинута культура спілкування, психологічна безпека, любов до дітей. Найяскравішим представником її у вітчизняній педагогіці вважають Василя Олександровича Сухомлинського, який серце віддав дітям і для якого найголовнішим у житті була любов до дітей.

Невичерпним джерелом, з якого кожна дитина може зачерпнути знання про свій народ, свою країну є народна педагогіка. Недарма В. Сухомлинський писав, що школа стає осередком культури лише тоді, коли в ній панують чотири культури: Батьківщина, Людина, Матір і рідне Слово. [1]

У чому ж сутність і зміст головних концептів гуманістичної педагогіки Василя Сухомлинського? Найважливішою ідеєю є проектування щасливої людини. Від того, як ми, педагоги, вміємо розкрити щастя перед дитиною, залежить становлення людини, формування її багатогранних стосунків з іншими людьми. [9]

Я вважаю, що в наш прогресивний час виховання учнів слід розпочати з душі. У період становлення ринкової економіки, коли цінності диктують силою та грошима, коли володарює бездуховність, виникає небезпека створення

ціннісного вакууму в суспільстві. А це може призвести до того, що виросте покоління бездуховних осіб, які не можуть бути щасливими і не зможуть зробити щасливими інших. Справжнє щастя життя – в насолоді улюбленою творчістю, у праці та інших проявах людської життєдіяльності.

Через усю педагогічну спадщину видатного педагога Василя Сухомлинського червоною ниткою проходить питання морально – етичного виховання молодого покоління. Тому, розкриваючи дітям світ людських взаємин, гуманного ставлення до всього живого, я активно використовую літературно – художню спадщину Василя Сухомлинського, що спонукає дітей до роздумів, сприяє оцінювальному ставленню до навколишнього, виявленню позитивних рис і якостей.

Василь Олександрович вважав, що витоками і методами морально – етичного виховання є природа, праця, моральна краса людської поведінки, книга, творчість. [8] Вивчаючи з дітьми твори В.О.Сухомлинського, відчуваю, як вони сприяють вихованню у учнів основ морально – ціннісного ставлення до людей, зокрема терпимості, доброзичливості, тактовності, ввічливості, вмінню протистояти проявам несправедливості, жорстокості, зла. Вони формують почуття любові до Батьківщини, гордості за своїх батьків, шанобливе ставлення до історії та культури рідного народу.

Ознайомлюючись з правилами взаємостосунків у сім'ї, учні вчаться толерантності, миролюбності, вмінню співчувати і співпереживати, розумінню інших людей. Читаючи повчальні оповідання педагога, у дітей виникає бажання працювати, надавати безкорисливу допомогу тим, хто її потребує, підвищується вимогливість до себе та відповідальність за результат особистої чи колективної праці.

Твори письменника мають неоціненні можливості щодо виховання ціннісного ставлення дитини до власного «Я»: самоповага, скромність, вимогливість, відповідальність, самокритичність, почуття сорому, гордості, товариськості, справедливості.

Педагогічні казки, притчі та оповідання для дітей В.О.Сухомлинського виховують у дітей молодшого шкільного віку найкращі людські якості та почуття, формують перші навички людських взаємовідносин між однолітками, вчать ставитися з повагою до старших та інвалідів.

Утвердження гуманізму, за В.Сухомлинським, – це утвердження почуття любові, яке є найсвятішим у людському світі. Виховання позитивних (а це означає добродійних) почуттів становить основу виховної теорії Сухомлинського, яку я використовую у своїй роботі. В інтерпретації видатного педагога це звучало як виховання серця, тобто цілого світу турботи і тривоги, пов'язаних з високим призначенням людини в світі [9].

Я вважаю, що серце дитини має бути сховищем добрих почуттів. Без них воно стає байдужим. А від байдужості до жорстокості один крок. У виховній системі Василя Сухомлинського головним є утвердження в дитячому серці співчуття, жалості, доброти до всього прекрасного, що є в житті, і насамперед до людини.

Виховання – взаємна віддача сердечної доброти, співчуття. Щоб бути гуманним, треба знати душу людини. А чи можемо ми не кричати на дитину? Так, можемо! Діти уміють читати у голосі десятки відтінків почуття: прикrostі, тривоги, образи. Крик руйнує тонкі людські почуття в дитячих душах. Діти, на яких кричать, втрачають здатність сприймати найтонші відтінки почуттів інших людей, окрики травмують душу дитини, вона часто стає безсердечною.

Дитяче горе потребує доброзичливості і співчуття. У дитини бувають свої маленькі і великі тривоги, прикrostі, нещастя. Я завжди повинна це бачити і розуміти душу дитини. Багато бід і прикrostів, які переживають діти, сягають своїм корінням у домашнє життя, сім'ю, побут. У деяких родинах батькам зовсім байдуже, що роблять, чим займаються діти, ким вони стануть у майбутньому. Моральні вади, що панують у цих сім'ях, завдають великої травми дітям, їх потрібно відгородити від потворного впливу середовища, оточити атмосферою чесності, правдивості, людяності. Байдужість і егоїзм батьків калічать душу дитини, роблять її жорсткою. Дитинство – важливий період людського життя, це не підготовка до майбутніх подій, а справжнє, ясне, самобутнє, неповторне життя. І від того, як пройшло дитинство, хто вів дитину за руки в дитячі роки, що ввійшло в його розум і серце з навколишнього світу, від цього і залежатиме, якою людиною стане.

З свого досвіду я відчула, що тепло свого серця дитина віддає тій людині, яка розуміє, співчуває їй. Серце дитини розкривається тоді, коли ми обережно, тонко, лагідно доторкаємось до нього, бережемо його. Що ближче ми беремо до серця її радості і горе, то довірливіше відкриває вона перед нами свої таємниці, то частіше звертається по пораду.

Виховувати дитину – це свята справа педагога. Так як лікар досліджує органи хворого, вихователь повинен вдумливо, уважно, терпляче досліджувати, вивчати розумовий, емоційний, моральний розвиток дитини.

В своїй роботі вчу дітей бути сьогодні кращими, ніж учора, берегти радість і щастя, бачити поруч друзів з їх радощами і горем, установлювати взаємини поваги.

Моя система роботи із соціально – морального розвитку дітей початкової школи за творами Василя Сухомлинського включає в себе проведення уроків, класних годин, виховний заходів:

1. *«Роби так, щоб людям, які оточують тебе, було добре».*

«Турбота оточуючих», «Добрі вчинки від кожної дитинки», «Людина починається з добра», «Цікава історія про Добру людину», «Добрі справи», «Допоможи товаришеві», «Піраміда любові», «Чарівна квітка», «Поганий та гарний настрій», «Милосердя», «Щиросердя», «Тільки про все найкраще», «Люди, які мене оточують», «Веселий настрій моїх рідних», «Поруч із другом».

2. *«Усі блага і радощі життя створені працею»*

«У цьому двірку, як у вінку», «Пригоди чистої ганчірки», «Допоможи і назви», «Що потрібно для ремонту», «Лікарня пані Книжки», «Чистий клас», «Незвичайні пригоди в країні Чистоти», «Готуємось до свята», «Землю красить сонце, а людину - праця», «Чи лінуєтесь ви інколи?», «Праця здружує», «Не журиься, а за діло берись», «Моя маленька справа», «Бджола мала, а й та працює».

3. *«Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Будь вдячним»*

«Що не в порядку», «Прибери житло», «Що кому потрібно для роботи», «Лабіринт професій», «Чистота навколо мене», «Для чого потрібно прибирати», «Мої іграшки», «Що я вмю робити», «Речі в моїй кімнаті», «Працьовиті рученята», «Праця дорослих», «Ким я мрію стати», «Для чого потрібна річ», «Що таке результат роботи?», «Що треба зробити, щоб виконати роботу?».

4. *«Допомагай слабшим і беззахисним, будь чутливим до чужого горя»*

«Вчинки моїх товаришів», «Закони Милосердя», «Втіш бідну пташку», «Поділись усмішкою», «Допомога», «Допоможи товаришу», «Фея Співчуття», «Добрі якості», «Сонечко Милосердя», «Мої рідні», «Товариш у біді», «Бабуся захворіла», «Хочу - можу - повинен», «Умій прощати», «Пригоди пані Моралі», «Чуйний Колобок», «Добро», «Милосердя», «Страждання», «Щастя», «Вірність», «Дружба», «Співчуття».

5. *«Духовні цінності сім'ї та родини»*

«Хто най лагідніший?», «Подарунки для мами», «Імена мого роду», «Тато, мама і я - дружня у нас сім'я», «Моя сім'я», «Найрідніші люди в світі», «Скоро свято», «Моя родина», «Традиції мого роду», «Моя мама - трудівниця», «Прийшли гості», «Склади родовідне дерево», «Турботливий господар», «Мій татусь», «В гостях у бабусі та дідуся», «Моя родина», «Сімейні свята».

Чесність, порядність, повага, щирість, мораль, сором, любов до ближнього, самовідданість, самопожертва - не перерахувати того, що вкладається у поняття "чесноти". Їх повинна мати кожна людина, бо інакше і не варто говорити про неї як про людину.

РОЗДІЛ II

АБЕТКА ЛЮДСЬКИХ ЧЕСНОТ

Ти абетку прочитай,
Всі слова запам'ятай.
А слова ці - золоті,
Допоможуть у житті.

Акуратна буква «А»

До порядку призива.

Треба бути акуратним,
Мати ангельський характер.

До скарбнички слів

Акуратність – дотримання порядку, точності у роботі, у виконанні своїх обов'язків, зібраність.

У світі думок

Ходить як деркач - немає на ньому путящої одежини.

Народна мудрість

1. Де акуратність, там і охайність.
2. У наших хазяйок та по сто сорочок, а в мене єдина, та й та біла щодня.

У вузлик пам'яті

Антоніми: недбалість.

Синоніми: охайність, чепуристість.

Благородність, добрі вчинки –

Для маленької дитинки.

І для учня – школяра –

Школа мудрості, добра.

До скарбнички слів

Благородність – це прояв високої моральності, чемності, порядності.

У світі думок

Благородний жест – вчинок, розрахований на те, щоб справити позитивне враження.

Народна мудрість

1. До благородної мети мужньо треба іти.
2. Благородні – хліба голодні.

У вузлик пам'яті

Антоніми: підлість.

Синоніми: благородство, великодушність, лицарство, шляхетність.

Відданість, великодушність,
Вміння зазирнути в душу,
Щоб пораду щиру дати
І про ближнього подбати.

До скарбнички слів

Великодушність – якість людини, сповненої добрими, благородними почуттями.

У світі думок

Виводити в люди – допомагати у досягненні успіхів у житті.

Народна мудрість

1. Добром за добро відплачує кожен, добром за зло – тільки справжня людина.
2. Великодушність багато не коштує, а приносить багато.

У вузлик пам'яті

Антоніми: скупість.

Синоніми: безкорисність, щедрість.

Гуманізм, гуманність, друже

Нам гласить: не будь байдужим

До старого і малого,

Й до рідного й чужого.

До скарбнички слів

Гуманність – любов, повага до людини, добре ставлення до всього живого.

У світі думок

Гладити по голівці – хвалити, поблагливо ставитись до чиїх – небудь вчинків.

Народна мудрість

1. Хто людям добра бажає, той і собі має.
2. Послуга за послугу – хочемо допомогти один одному.

У вузлик пам'яті

Антоніми: бездушність, жорстокість.

Синоніми: гуманізм, душевність, людяність, повага, співчуття.

Гречна, ввічлива дитина –

Слава неньки України.

Всім вона добра бажає,

Справи гарні поробляє.

До скарбнички слів

Гречний – шанобливий у поведженні з людьми, чемний.

У світі думок

Змінити гнів на милість - перестати гніватися.

Народна мудрість

1. Гречність обходиться дешево, але багато дає.
2. На грубе слово не сердься, а на ласкаве не здавайся.

У вузлик пам'яті

Антоніми: невихованість, грубість.

Синоніми: ввічливість, галантність.

Енергійність і етичні вміння,

Співчуття і розуміння
Вам допоможуть все долати,
Людям вчасно помагати.

До скарбнички слів

Енергійність – можливість людини діяти швидко, наполегливо.

У світі думок

Що було духу – скільки вистачало сили, інтенсивно робити що – небудь.

Народна мудрість

1. За активним підеш – шлях до щастя знайдеш.
2. Хто не здатний горіти, того не запалиш.

У вузлик пам'яті

Антоніми: інертність, пасивність.

Синоніми: активність, бадьорість, діяльність, стрімкість, швидкість.

Доброта, добропорядність,
Вдумливість, далекоглядність,
Доброзичливість людини
Є цінніші за перлини.

До скарбнички слів

Доброзичливість - відношення до людини, орієнтоване на сприяння його благу, на здійснення добра.

У світі думок

Жити душа в душу - дружно, у цілковитій згоді.

Народна мудрість

1. Живи добріше – будеш миліше.
2. Хто кривдить людей, той кривдить своїх дітей.

У вузлик пам'яті

Антоніми: байдужість, ворожість.

Синоніми: доброта, лагідність, ласкавість, м'якість, сердечність.

Єдність думки, мови, роду,

Єдність нації, народу

Нам дає й давала змогу

Здобувати нагороду.

До скарбнички слів

Єдність – тісний зв'язок, поєднання в одному цілому зв'язку.

У світі думок

Рука об руку – в тісному поєднанні, разом, поруч.

Народна мудрість

1. Берися дружно – не буде тужно.

2. При єдності та згоді буде сила в народі.

У вузлик пам'яті

Антоніми: неузгодженість.

Синоніми: згуртованість, нерозривність, співдружність, спільність.

Жалість, жаль у серці має
Той, хто біль чужий сприймає,
Той, хто мимо не проходить,
Тепле слово всім знаходить.

До скарбнички слів

Жалість – співчутливе ставлення до когось.

У світі думок

Стати у пригоді – допомогти кому – небудь у біді.

Народна мудрість

1. В лиху годину узнаєш добру людину.
2. Господь щедроти тим рясно посилає, де один одному допомагає.

У вузлик пам'яті

Антоніми: байдужість.

Синоніми: милосердя, підтримка, співпереживання, співчуття, чуйність.

Захист вбогих престарілих,
Скривджених і потерпілих,
Про самотніх і нужденних
Турбуватись слід щоденно.

До скарбнички слів

Задушевність – пройняття щирістю, сердечною теплотою, відвертістю.

У світі думок

Заглянути в душу – розібратися в внутрішньому світі когось, в чиїх – небудь почуттях.

Народна мудрість

1. Сонце свого світла нікому не жаліє.
2. Душею вимірй, розумом перевір, тоді і вір.

У вузлик пам'яті

Антоніми: лицемірство, лукавство, нещирість.

Синоніми: відвертість, прямодушність, щирість.

«И» та «Й» слова кінчають,

Теж нас мудрості навчають.

Мудрий, добрий, дорогий...

Всім розкажуть хто який.

До скарбнички слів

Мироловність – прагнення до збереження мирних відносин.

У світі думок

Втерти маку – сварити, карати.

Народна мудрість

1. З ким мир і лад, той так і брат.
2. Де в миру рука, там моя голова.

У вузлик пам'яті

Антоніми: агресія, ворожість.

Синоніми: поступливість, терпіння.

Інтелігентні душею, багаті,

Не гордовиті, не пихаті –
То вам «спасибі» скажуть люди
І поважатимуть усюди.

До скарбнички слів

Інтелігентність – розумова розвиненість, освіченість.

У світі думок

Показати себе – виявити вповні свої якості.

Народна мудрість

1. Будьте як вдома, а поведітьесь як в гостях.
2. На людях Ілля, а удома свиня.

У вузлик пам'яті

Антоніми: неосвіченість.

Синоніми: культурність, освіченість, розвиненість.

Інтуїція – голос серця,
Безголосий свідомості крик.
Привідкриті в душу двері
Гнучкість мислення покажуть вмить.

До скарбнички слів

Інтуїтивність – здатність людини несвідомо, з чуттям уловлювати істину, передбачати, вгадувати щось.

У світі думок

Як у воду дивитися – наскрізь бачити, знати про щось наперед.

Народна мудрість

1. Коли в справу втручатися почуттям, інтуїція стає менш надійною.
2. Не думай, дій, як серце підказує.

У вузлик пам'яті

Антоніми: свідомість.

Синоніми: здогад, передчуття, проникливість, передчуття.

Йосип, Яночка і Віта

Йдуть вручити бабусі квіти,

Адже всі повинні знати:

Старших треба поважати!

До скарбнички слів

Дбайливість – піклування про кого – небудь.

У світі думок

Утішати серце – заспокоювати кого – небудь.

Народна мудрість

1. Багатійте добрими ділами.
2. Щоб вести людей за собою, йди за ними.

У вузлик пам'яті

Антоніми: байдужість.

Синоніми: старанність, сумлінність, турботливість.

Культура спілкування, мови,
Компетентність ведення розмови...
Спілкуйтесь ви розумно, вміло,
Щоб людям серце не боліло.

До скарбнички слів

Компетентність – обізнаність у колі питань, досвідченість.

У світі думок

З'їсти зуби – добре в чомусь розумітися.

Народна мудрість

1. Розумний любить вчитися, а дурний – вчити.
2. Мовна культура людини – це дзеркало її духовної культури.

У вузлик пам'яті

Антоніми: безграмотність, некомпетентність.

Синоніми: грамотність, інформованість.

Ця буква по праву гордитися має,
Що такі гарні слова вона знає!
Любов і людяність людям дарує,
Ласкавим і лагідним стать пропонує.

До скарбнички слів

Лагідність – чутливість у стосунках і доброта у поведінці, основана на терпінні, любові і милосерді.

У світі думок

Мати м'яке серце – бути лагідним, поступливим, порядним.

Народна мудрість

1. Лагідні слова роблять приятелів, а гострі слова – ворогів.
2. Де є добрі й лагідні люди, там біди не буде.

У вузлик пам'яті

Антоніми: жорстокість.

Синоніми: жалість, ласка, милість, співчуття.

Милосердя, милостиве,
Не зловредне і немстиве,
Добре, тепле, щире слово
Для людини – колискова.

До скарбнички слів

Милосердя – співчуття до оточуючих людей, безкорислива допомога.

У світі думок

Приймати до серця – ставитися співчутливо до чогось, або до когось.

Народна мудрість

1. З миру по нитці – голому сорочка.
2. Хочеш собі добра – не роби нікому зла.

У вузлик пам'яті

Антоніми: гордість, безсердечність.

Синоніми: уважність, турботливість, співчутливість, жалісливість.

Незвичайний, неповторний,
Кожен з нас як людина у світі.
Надійний, ніжний,
Як такого не цінити?

До скарбнички слів

Ніжність – тепле почуття, сердечність у ставленні до кого – небудь.

У світі думок

Телячі ніжності – надмінна або недоречна сентиментальність у вираженні почуттів.

Народна мудрість

1. Ніжне слово перемагає гнів.
2. У кого є злість, той серце своє їсть.

У вузлик пам'яті

Антоніми: брутальність, грубість, суворість.

Синоніми: душевність, лагідність, ласкавість, сердечність.

Освіченим, розумним бути –
Для цього слід знання здобути,
Завдання готувать постійно,
Багато вчитись самостійно.

До скарбнички слів

Освіченість – засвоєння різних знань, самовдосконалення, самопізнання.

У світі думок

Показати себе – виявити найповніше свої якості, здібності.

Народна мудрість

1. Краса пройде, а розум стане у пригоді.
2. Людина без книги – як риба без води.

У вузлик пам'яті

Антоніми: байдужість, неграмотність.

Синоніми: грамотність, ерудованість, начитаність, письменність.

Піклування та повага,
Милосердя та увага,
Правдою допоможуть жити,
Ближньому добро творити.

До скарбнички слів

Правдивість – поведінка, що полягає у відповідності вчинків з вимогами моралі.

У світі думок

Пустити туману – навмисне одурити, наговорити неправди.

Народна мудрість

1. Як сказано, так зроблено.
2. З одного рота тепло і холодно.

У вузлик пам'яті

Антоніми: брехливість.

Синоніми: правильність, справедливість.

Радісно «Ер» нам слова промовляє,
Радість у кожному слові хай сяє.
Рідкісний, рідний, розумний ти мій,
А ще розважливий який!

До скарбнички слів

Радість – почуття задоволеності своїми діями, гарний настрій.

У світі думок

Не чути землі під собою – дуже радіти.

Народна мудрість

1. Чим багаті, тим і раді.
2. Хто живе в радості, того і журба йме.

У вузлик пам'яті

Антоніми: нудьга, печаль, сум, туга.

Синоніми: втіха, задоволення, приємність.

Скромність, совість, соромязливість,
Стриманість і справедливість -
В своїм серці ви плекайте,
Зло на крок не підпускайте.

До скарбнички слів

Скромність -це небажання підкреслювати свої заслуги, достоїнства, хизуватися ними.

У світі думок

Нижче трави ходити - про людину дуже скромну, тиху.

Народна мудрість

1. Скромність всякому до лиця.

2. Гордість заважає, а скромність приносить успіхи.

У вузлик пам'яті

Антоніми: наглуватість, хвастливість.

Синоніми: невибагливість, непоказовість, стриманість.

Толерантність та терпіння -
Гарні риси та уміння.
Якщо з вами будуть всюди -
Шануватимуть вас люди.

До скарбнички слів

Терпеливість - перенесення чогось важкого.

У світі думок

Терпець урвався - не можна більше витримувати чого - небудь.

Народна мудрість

1. До великого терпіння неодмінно прийде вміння.
2. На всяке хотіння треба мати терпіння.

У вузлик пам'яті

Антоніми: горячність, дратівливість, нетерплячість.

Синоніми: витривалість, твердість, терплячість.

Уміння вислухати людину,
Увагу приділити дитині,
Утриматись від злого слова -
І делікатна буде ваша мова.

До скарбнички слів

Уважність - вияв поваги, уважне ставлення до кого - небудь.

У світі думок

Горою стояти - захищати кого - небудь, чийсь інтереси.

Народна мудрість

1. Уважний всякому дає лад.
2. Хороший рибак по кльову мусить знати, як рибу звати.

У вузлик пам'яті

Антоніми: байдужість.

Синоніми: доброзичливість, люб'язність, прихильність.

Буква «Еф» дуже гарні слова

Нам завжди доречно назива.

Файна людина, фізично здорова -

Гарні у неї і тіло і мова.

До скарбнички слів

Файна людина -приємна, яка відзначається гармонією почуттів.

У світі думок

Гарна цяця - особа, притензії якої не відповідають її справжнім достоїнствам і яка не має підстави для шани.

Народна мудрість

1. На обличчі твоєму совість і чесність, а у вчинках людяність.
2. Файна людина – дому радість.

У вузлик пам'яті

Антоніми: некрасива, погана.

Синоніми: гарна, гожа, красива, чудова, хороша.

Буква «Ха» така хороша!

Гарні залюбки слова

Нам з тобою промовля:

Хоробрий, хороший, характерний,

Хвацький, завзятий, хазяйновитий –

Ну як же такого не оцінити?

До скарбнички слів

Хоробрість – мужність в діях, відсутність страху.

У світі думок

Вовка боятися - в ліс не ходити - бути сміливим і хоробрим.

Народна мудрість

1. Де козак, там і слава.

2. Хоробрий не той, хто страху не знає, а хто дізнався і назустріч йому йде.

У вузлик пам'яті

Антоніми: боязкість, лякливість, полохливість.

Синоніми: відважність, відчайдушність, сміливість.

Подарую вам оце,

Щей слова на букву «Це» :

Цілеспрямована, цікава натура,

Цінність велика - національна культура.

До скарбнички слів

Цікавість - бажання дізнатися про щось, увага до когось, допитливість.

У світі думок

Знати всі ходи і виходи - бути дуже обізнаним з чим – небудь.

Народна мудрість

1. Людей питай, а свій розум май.
2. Не пхай носа до чужого проса.

У вузлик пам'яті

Антоніми: байдужість.

Синоніми: допитливість, зацікавленість, інтерес.

Чуйність, чемність, простота -

Душі людської чистота.

Завжди від роду і до роду

Передавалися народу.

До скарбнички слів

Чуйність - турботливе, уважне ставлення до людей.

У світі думок

Ні пуху , ні пера - побажання добра, успіху, удачі.

Народна мудрість

1. Добре слово і в мороз зігріє.
2. Що від серця йде, того серце не забуде.

У вузлик пам'яті

Антоніми: черствість.

Синоніми: чулість, чутливість.

Шановна особа, широка натура,
Сповнена внутрішньої культури.
І зовсім, діти, для вас не дивно,
Що це, звичайно, шляхетна людина.

До скарбнички слів

Шляхетність - риса відмінно вихованої, високоморальної людини.

У світі думок

Бити чолом - до землі уклоняючись, віддавати кому - небудь шану.

Народна мудрість

1. У всіх діти , як діти, а в нас одне, тай не таке, як у людей.
2. Не той друг, хто потурає, а той, хто на розум наставляє.

У вузлик пам'яті

Антоніми: підлість.

Синоніми: аристократизм, благородність.

Буква «Ща»

Каже вам такі слова :

Щедрість, щаслива, щира душа -

Добрим завжди буде людське «Я».

До скарбнички слів

Щедрість - бажання ділитися з іншими своїми достатками.

У світі думок

Побажати попутного вітру - побажати успіху.

Народна мудрість

1. Щедра душа меду не жаліє.
2. Багатство від щедрості - всеодно, що дерево без плодів.

У вузлик пам'яті

Антоніми: марнотратство, скупість, ощадливість.

Синоніми: багатство, пишність, пожертвування.

Гендітність, творчість, талант у всьому,

Пильність, тактовність, уважність, турбота,

Товариськість і тривога за долю країни –

Це – цінності душі української людини.

До скарбнички слів

Тактовність - почуття міри, що створює вміння поводити себе, як годиться, вихованій людині.

У світі думок

Відкрите серце - хто - небудь сповнений доброзичливості, прямий, відвертий у стосунках з людьми.

Народна мудрість

1. Хто людям добра бажає, той і собі має.
2. Як ти до людей, так і вони до тебе.

У вузлик пам'яті

Антоніми: безтактовність.

Синоніми: делікатність.

Буква «Ю» заявляє:

«У хороших людей

Слів поганих немає».

І тому букву «Ю»

У таких словах люблю:

Любий, людяний, людина...

Не слова, а безцінні перлини!

До скарбнички слів

Людяність - почуття щирого, доброзичливого ставлення до інших, уважності до людських потреб.

У світі думок

Водити хліб і сіль - товаришувати, підтримувати знайомство.

Народна мудрість

1. Ласкаве слово і лагідний вигляд і лютого до рук приманять.
2. Якщо народився людиною, треба людиною і померти.

У вузлик пам'яті

Антоніми: бездушність, безсердечність, жорстокість.

Синоніми: гуманність, доброта, людськість, милосердя.

Ясна мета і ясність в стосунках,
Жити по закону, а не розрахунку,
Останню крихту хліба розділити,
Життя прожити і добрий слід залишити.

До скарбнички слів

Ясність - розуміння, злагода між ким - небудь у стосунках.

У світі думок

Кидати світло - розкривати що - небудь, робити ясным, зрозумілим.

Народна мудрість

1. На язиці - мед, а в серці - лід.
2. Чого в іншого не любиш, того і сам не роби.

У вузлик пам'яті

Антоніми: зарозумілість, неясність.

Синоніми: зрозумілість, порозуміння, чіткість.

РОЗДІЛ III

ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

3.1. Урок читання В. Сухомлинський «Як Павлик списав у Зіни задачу», «Найкраща лінійка» (4 клас)

Мета: формувати навички читання, потребу систематично звертатися до книжки, уміння робити висновки й узагальнення, стимулювати у дітей особистісне сприймання прочитаного, здатність знаходити в ньому матеріал для роздумів; розвивати морально - оцінні судження, творчу уяву і фантазію; виховувати вміння порівнювати, співставляти свої враження.

Обладнання: мультимедійні засоби навчання, виставка книг, портрет В.О.Сухомлинського.

Тип уроку: комбінований.

Зміст уроку

I. Організаційний момент.

Доторкніться долоньками один до одного, побажайте успіху сьогодні на уроці. Епіграф до нашого уроку:

Ніколи не втрачай віри у свої сили!

Отже, я запрошую вас до роботи. Що ви очікуєте від сьогоднішнього уроку?

Вправа «Очікування».(Діти утворюють групи, записують і свої очікування від уроку, починаючи фразою: «Я очікую...» і кріплять на дошці у вигляді салюту.)

Я теж хочу висловити свої очікування щодо уроку. Сподіваюсь, що ви будете правильно, точно висловлювати власні думки, злагоджено працювати, робити висновки, вчитися дружнім стосункам, будете активними, творчими, мислячими і старанними.

II. Розчитка.

1. Дихальні вправи.

Що нагадують смужки, які лежать у вас на парті? Спробуємо уявити себе вітром, який колише травичку. (Діти дують на смужки, я промовляю:) «Я – вітер. Я легкий, ніжний, приємний. Я ніжно торкаюся обличчя. Я ховаюся у гілках дерев і бавлюся їхніми листочками. Я стаю сильнішим і обтрушую рум'яні яблука з дерев. Мої крила легкі й невагомі. Я дужчаю. Я лечу над морем, здіймаю високі хвилі, співаю: «Я вітер, я найдужчий, найкращий!»

2. Біном фантазій.

Пропоную утворити чим більше словосполучень з словами *день – друг*.

(Можливі відповіді: день з другом, день у друга, день біля друга, день ради друга, день коло друга, день заради друга, день наперекір другу, день поряд з другом, день через друга, день для друга.)

3. Читання вірша з різною інтонацією.

Що відбувається з нами коли поруч друг? Прочитайте вірш з різною інтонацією.

Хто один – завжди сумний:

В непогоду, в день ясний.

З другом світ стає чудовим.

Навіть в зливу кольоровим.

На вулиці йде дощ, біля вікна стоїть хлопчик і сумує...(Читаємо із сумом)

Раптом виглянуло сонечко, стало весело, ми один одному усміхнулися.

(Читаємо з радістю)

Коли весело, радісно, хочеться співати. (Читаємо наспівуючи).

4. Гра «Кола на воді».

Попрацювати із словом *друг*:

Д – добре

Р – радість

У – учень

Г – гарний

Добре, коли ти даруєш друзям радість.

III. Перевірка домашнього завдання.

Тест до віршів «Краще – з друзями разом!», «Словник Славка» .

1.Автором цих віршів є:

а) Максим Рильський;

б) Вадим Скомаровський;

в) Анатолій Костецький.

2. У світі ніколи не буває...

- а) справжньої дружби;
- б) щоб друг тебе забув;
- в) дружніх стосунків.

3. А як забуде раптом тебе твій друг, то...

- а) він забувака;
- б) він погана людина;
- в) ніякій він не справжній, а просто так - ніщо!

4. Розповідь у вірші «Краще - з друзями разом!» ведеться від імені...

- а) хлопчика;
- б) автора;
- в) дівчинки.

5. Хлопчик розповідає про...

- а) дружбу;
- б) радість;
- в) смуток.

6. Друзям вдалося...

- а) провчити Славка;
- б) змінити Славка;
- в) навчити Славка розуму.

7. У вірші «Словник Славка» слово «словник» вжите у значенні...

- а) орфографічний словник;
- б) словник Даля;
- в) запас слів, якими користується людина у мовленні.

8. Словник у Славка був...

- а) незвичний;
- б) багатий;
- в) орфографічний.

9. Ці слова вживає Славко...

- а) зараз, добре, будь ласка;
- б) нехай, дурниці, ну його, пусте, дарма, неохота, потім;
- в) із задоволенням, не хочу, не буду.

10. Вірші А. Костецького вчать нас...

- а) жити весело;
- б) сваритися;
- в) дружити.

Обміняйтеся листочками і перевірте один одного.

(Відповіді: 1 - в; 2 - б; 3 - в; 4 - а; 5 - а; 6 - б; 7 - в; 8 - а; 9 - б; 10 - в;)

IV. Повідомлення теми, мети і завдань уроку та формування мотивації учіння.

Жила собі на Землі Людина. Навчалася, трудилася, до школи ходила, свою землю любила... Вирішила Людина красу довкілля людям подарувати – учителем стати. Поїхала зі свого села до Кіровограда і там, в інституті, вивчилася на вчителя. У добрі та радості Людина виховувала гарних красивих людей, здатних нести у світ мир, добро, красу. Тією людиною був... Василь Олександрович Сухомлинський.

У своєму рідному Павлиші заснував він для маленьких діточок «Школу радості». Це була школа життя, мислення, милування, школа думки, краси, праці для душі й тіла. Разом з маленькими дітьми Учитель ходив до лісу, на луг. Він навчав дітей дивитися на світ не розумом навіть, а серцем. Адже головнішого очима не побачиш. І створили діти разом зі своїм учителем у «Школі радості» багато казок, оповідань...

Сьогодні ми прочитаємо нові оповідання В.Сухомлинського, у яких він розповідає про випадки із шкільного життя, коли, у начебто звичайних ситуаціях, розкриваються невідомі досі риси характеру дітей: «Як Павлик списав у Зіни задачу» і « Найкраща лінійка». Ці твори навчать бути добрішими і уважнішими один до одного.

V. Відтворення і корекція опорних знань учнів.

Проведемо літературну вікторину і дізнаємося, чи добре ви знаєте твори В. Сухомлинського, які вже читали. Я зачитую уривок, а ви відповідаєте з якого це твору.

- Сьогодні в нашого Олега велике свято. Він став трудівником. («Він став трудівником»)
- Побачила Яринка серед того усього маленьку – маленьку сорочечку – трішки більшу від маминої руки й трішки меншу від таткової. («Як же це все було без мене?»)
- Бо він один – єдиний у цілім світі. («Один – єдиний камінець із веселкою»)
- Навіщо ти забрала сміття? – запитала Оля. Це ж у лісі. Ніхто не бачить. («Соромно перед соловейком»)
- Бути людиною – каже мати. – Це найголовніше. («Кожна людина повинна»)
- Мамо, що краще – казка чи пісня? («Що краще?»)

VI. Сприймання й усвідомлення учнями нового матеріалу.

«Як Павлик списав у Зіни задачу»

Прочитавши назву оповідання, передбачте, про кого воно буде? Чи дасть Зіна списати задачу?

1. Читання I частини учителем.

Передбачте, як вчинить Зіна, коли почує про помилку?

2. Учень дочитує текст до кінця.

Частково ми змогли передбачити події, описані в тексті.

3. Аналіз твору.

– У якій формі написано твір?

– Де відбулися події, описані в оповіданні?

– Чому Павлик списав у Зіни задачу?

4. Словникова робота.

а) Назвати незрозумілі слова, колективно їх пояснити.

б) Дібрати синоніми до слів:

стурбований(схвильований, збентежений, знервований);

похнюпив(голову) – опустив, нахилив.

в) Утворити пари із слів та їх визначень:

характер	здатність людини досягати своєї мети
воля	властивості людини, що виявляються у поведінці

5. Фізкультхвилинка.

6. Повторне читання тексту учнями.

7. Гра «Крісло автора»

(Один учень сідає посеред класу, а всі задають йому питання.).

- Назвати головних героїв.
- Другорядних.
- Чому Павлик прийшов до школи стурбований?
- Чому він не розв'язав домашньої задачі?
- Із яким проханням хлопчик звернувся до Зіни?
- Що він помітив у зошиті дівчинки?
- Чи сказав він про помилку Зіни?

8. Робота в парах.

Поміркуйте: чому він так вчинив? (робота в парах)

- Він заздрів Зіні, що вона так легко розв'язує задачі?
- Він хотів одержати кращу оцінку?
- Він хотів, щоб його вважали працьовитим?
- Які оцінки отримали діти за домашнє завдання?
- Прочитати, як Павлик і Зіна відреагували на них.

9. Проведемо щоденник подвійних нотаток. На дошці записують ті риси характеру, які виявилися у вчинках Павлика і Зіни. Складемо порівняльну таблицю.

Павлик	Зіна
лінивий	працелюбна
заздрісний	посидюча
хитрий	добра
брехливий	безкорислива
непосидючий	розумна

- Чи добре ви знаєте своїх однокласників, друзів?

- Чи опинялися ви в подібних ситуаціях?

- Дати оцінку моральних якостей героїв. Кому співчуваєте? Кого засуджуєте? Чому?

- Як би вчинили ви на місці Павлика?

- Як би ви вчинили на місці Зіни?

10. Творче завдання .

Сценка - діалог

Павлик: О, ще нікого немає. Сплять довго, чи що? Хоч би швидше прийшов хто - небудь. Списати ж треба встигнути.

(заходить Зіна)

Павлик: Ой, Зіночко! Як добре, що ти раненько прийшла. Ти ж завжди все вчасно робиш?

Зіна: Чого це ти сьогодні такий? Щось будеш просити?

Павлик: А тобі що, важко відповісти?

Зіна: Ні, запитуй.

Павлик: На скільки дій задача?

Зіна: На три дії. А ти не розв'язав?

Павлик: Не вийшла... Дай списати.

Зіна: Ох, Павлику. Списуй, але це востаннє.

Павлик: Добре. Хоч сьогодні спишу. Спасибі.

11. Скласти добру пораду для життя.

Слід уміти переконати людину у помилковості їхніх поганих вчинків.

- Вказуй на помилки по – дружньому.
- Переконуй товариша, що він не гірший за всіх.
- Покажи, як можна правильно виконати те чи інше завдання.

Як навчитися визнавати і виправляти помилки.

- Завжди важко визнати свою відповідальність за невдачу.
- Надзвичайно важко вимовити прості слова: «Я не правий», «Пробач».
- Скажи собі «Я помилився. Більше це не повторюватиметься», і попроси пробачення. Тоді оточуючі вважатимуть тебе серйозною людиною.

Як помиритися з другом.

- Дуже боляче, коли ти сваришся зі своїм другом, та сумно й неприємно і твоєму товаришеві.
- Ти розумієш, що варто попросити вибачення, та зробити перший крок важко. Наберися мужності і визнай свою вину.
- Гукніть разом «Мир миром пироги з сиром» і ви знову – добрі друзі.

12. Хвилинка релаксації.

Дослідження вчених дозволяють використовувати гаму кольорів для попередження багатьох захворювань.

- Почнемо з червоного, який стимулює роботу мозку, заряджає енергією печінку та м'язи.
- А ось жовтий і лимонний піднімають настрій, допомагають тим, хто погано бачить.
- Зелений колір впливає на серце, нервову систему. Коли ти втомлений, знайди хвилинку подивитися на зелену травичку, листя дерев і кущів.
- Синьому властива протимікробна дія.

Сподіваюся, що нам вдалося зняти втому.

13. Робота над оповіданням «Найкраща лінійка».

а) Словникова робота.

Прочитати стовпчики слів мовчки:

письмові	праці
найкращі	лінійка

ручної роботи

гладенька оцінки

кострубата

- Пояснити значення слова *кострубата*.
  - Що означають слова I стовпчика?
  - Що означають слова II стовпчика?
  - Якою частиною мови вони є?
  - Утворити словосполучення.
  - Який іменник поєднався з двома прикметниками?
- б) Мовчазне самостійне читання оповідання «Найкраща лінійка».
- в) Читання вголос.
- г) Визначення головної думки твору.

14. Задай запитання другу.

- Яку оцінку отримали хлопчики за диктант?
- Що написала вчителька Роману?
- Який настрій був у Романа на уроці рідної мови?
- Які лінійки вийшли у кожного з учнів?
- Що сказав учитель Миколі?
- Який настрій був у Миколи на уроці ручної праці?
- Які здібності виявив Микола? Роман?
- З чого видно, що Роман хоче покращити свій результат?
- У яких словах автор передає своє ставлення до героїв?

VII. Підсумок уроку і повідомлення домашнього завдання.

- Які оповідання опрацювали?
- Якою спільною темою об'єднані оповідання?

- Чого вони нас навчають?

- Чи були у вас схожі ситуації в житті і як ви їх вирішували?

- Мені приємно було з вами працювати на уроці. Ви були уважні, старанні, активні. Я вважаю, що заслуговуєте гарних оцінок. (Оцінювання учнів)

Кожна людина, дитина неповторна. Кожна талановита по – своєму. Одна гарно малює, інший – співає, третій – танцює... Ми, батьки і вчителі, любимо вас не за талант (хоча радіємо вашим успіхам), а за те, що кожен з вас – людина.

Релаксація. (легка музика)

- Зупини думки – ні про що не думай.

- Пригадай улюблене місце, де почувашся спокійним, щасливим. Уяви, що ти зараз саме там.

- Спробуй відчутти «обійми» вітру, сонячних промінців, пахощі квітів.

- Посміхнись! Сміх – найкращий засіб, аби зняти будь – яке нервово напруження.

Домашнє завдання. Виразно читати, переказувати.

3.2.Класна година « Поспішай творити добро » (4 клас)

Мета: інформування учнів про моральні цінності, виховання почуттів співпереживання, жалю, милосердя, співчуття, формування свідомого ставлення до людських чеснот, показ величі та краси добра, сприяння розвитку творчих здібностей учнів та участі їх у благодійній діяльності, виховання справжньої людської радості – творення добра для інших.

Обладнання: записи висловів видатних людей про добро, прислів'я, вірші,

картки.

Форма заходу: етичний діалог.

Хід класної години

Учитель

До питань моральності людина звертається завжди. Всім нам приємно мати справу з хорошими людьми. Назвіть, будь ласка, кілька ознак, які характеризують хорошу людину.

Тренінг «Риси хорошої людини»

Учні по черзі називають риси (Наприклад: щирість, відвертість, людяність, терпимість, великодушність, порядність, милосердя).

Учитель

В основі цих характеристик лежить поняття добра. От і поговоримо сьогодні про добро та доброту. В цих питаннях наш народ має великий досвід, який знайшов своє вираження у прислів'ях:

Світ не без добрих людей.

Доброму всюди добре.

До доброї криниці стежка протоптана.

Не жаль з доброго коня і впасти.

Добро ходить тихо, а зло гримить і гуркоче.

Тож тема нашої класної години: «Поспішай творити добро». Не хлібом єдиним живе людина. У цьому старовинному вислові – глибока думка: у людини багате і багатогранне духовне життя. З того моменту, як людина починає усвідомлювати себе як живу, розумну і обдаровану особистість, вона стикається з іншими людьми, спілкується з ними, вступає в світ щастя і горя, радості та прикрощів. Торкаючись глибокого особистого світу, ми маємо справу з тонкими, ніжними, крихкими і водночас могутніми силами. У цьому світі є речі протилежні і непримиренні, такі, що взаємно виключаються. Це добро і зло, правда і брехня, честь і безчестя, справедливість і несправедливість. Найвища наука життя – мудрість, а найвища мудрість – бути добрим.

Доброта і чуйність, співпереживання і щиросердність, уміння розуміти чужий біль, вчасно підтримати у важку хвилину – це повинно бути у характері кожної людини.

Ось ми і підійшли до серйозної розмови про етику людських відносин, основою яких є, звичайно, добро і доброта. Назвіть якості, у корені яких у буквальному або переносному розумінні закладене поняття добра?

Учитель

Визначте, що означає слово «добро»?

А що таке «зло»?

Так, зло – це також категорія етики, за своїм змістом є протилежністю добру, це те, що знищує життя і шкодить йому.

Діти! Вам із самого народження батьки прищеплювали початки доброти, коли навчали вітатися при зустрічі. Які слова привітання вам відомі?

Учитель

Проводжаючи до школи, бажаючи успіху в навчанні, говорять: «Доброї дороги!» Наведіть ще приклади.

А ось так говорили про добро видатні люди минулого:

- Доброзичливість полягає у тому, щоб творити добро, а не приймати його (Аристотель).
- Доброзичливість полягає у тому, щоб чинити правильно, нехтуючи своєю вигодою (П.Шеллі).

Учитель

Чому таких людей так мало? Тому що добродійник вимагає великих зусиль. Яких? Душевних. Тому що добродійник і доброзичливість не визначаються одним лише вчинком, а властиві людині, як характерна якість, як властивість її душі. Бути добрим нелегко, а постійно творити добро важко. Треба менше говорити про добро, а постійно його робити. Прислухайтесь до татової поради.

(Сценка в ролях)

Татова порада

Прибіг щодуху син додому, до тата голосно гука:

«А я провідав у лікарні свого товариша – друга!»

То ж правда, тату, я чутливий і маю серце золоте?»

Замисливсь тато на хвилину і так сказав йому на те:

«Коли тебе в тяжку годину, людина виручить з біди,
Про це добро, аж поки віку, ти, синку, пам'ятай завжди
Коли ж людині щиросердно, ти зробиш сам добро колись,
Про це забудь, аж поки віку, мовчи й нікому не хвались».

Учитель

Людина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем. Серед цих душевних рухів дитинства особливо глибокий слід залишають почуття жалю, милосердя, співчуття...

Голубка

По стежці у парку голубка скакала,
Поранене крильце додолу звисало
Побачили діти, голубку взяли,
Скоріше додому її принесли.
Взялися пташину вони лікувати,
Поїти водичкою і годувати.
Загоїлась ранка на хворім крилі,
І винесли пташку гуляти малі.
І раптом котяра, звідкіль не візьмись,
До птахи метнувся із дерева вниз.
Та діти спинили лихого кота,
Вони ухопили його за хвоста.
Голубка злетіла, мов ран не було,
Махаючи дітям вдячно крилом.

Учитель

Найвища наука життя – мудрість. А найвища мудрість – бути добрим. Доброта і чуйність, співпереживання і щиросердечність, уміння розділити чужий біль, вчасно підтримати у важку хвилину, розрадити в горі й біді – це завжди було в характері нашого українського народу. У наших традиціях

споконвіку зберігалася звичка поділитися з бідним, дати притулок подорожньому, допомогти немічному, хворому, заступитися за беззахисного і скривдженого. Що ж потрібно зробити для того, щоб ці згадані добрі звички і традиції, оте всенародне милосердя, що здавна було властиве нашому народові, зберегти на віки?

Напевне, треба менше говорити про добро, а просто проявляти милосердя до тих, хто потребує підтримки.

Не говори про доброту

Не говори про доброту, коли ти сам нею не сяєш,

Коли у radoщах витаєш, забувши про чужу біду.

Бо доброта не тільки те, що обіймає тепле слово,

В цім почутті така основа, яка з глибин душі росте.

Коли її не маєш ти, то раниш людяне в людині,

Немає вищої святині, як чисте сяйво доброти.

Учитель

Де той шлях до правди і добра, яким треба йти кожному? На це запитання публіцист Ігор Золотухін відповів так: «Ця вулиця проходить через душу кожного з нас, і той храм, храм добра, правди любові, кожен повинен будувати в собі вимітаючи зі своєї душі зло і брехню, які вгніздилися в ній і руйнують її». [11] Якби кожна зла людина зробила на одну погану справу менше, а кожна добра – на одну справу більше, наскільки світлішим стало б наше життя. Якби кожен, хто може, допоміг хоча б одній конкретній людині світ став би набагато кращим.

Робота у групах

1. Кожна група отримує пакет, у якому є лист з життєвою ситуацією: «Я маю дочку, яку дуже люблю. Та раптом я захворіла. Прошу доньку сходити до аптеки по ліки, а вона мені відповідає, що їй немає коли. Так мені стало боляче та прикро. Звідки така черствість?»

А ви як думаєте, звідки така черствість?

Учитель

Час невпинно біжить вперед. Збігають хвилини, години, пливають роки. Пам'ятайте: людина на цім світі не вічна.

Давайте повторимо:

- Що ви найкраще для себе зрозуміли?
- Які правила добра ви для себе запам'ятали?
- Як ви повинні поводити себе в спілкуванні з людьми?
- Яке ставлення повинне бути у вас до тварин?

Учитель

Ось і добігла кінця наша зустріч. Сподіваюся, що ви прагнутимете стати добрішими і милосерднішими. А ця година доброти переросте у щоденну потребу творити добро.

ВИСНОВКИ

Життя - це те, що люди більше всього прагнуть зберегти. Ми його господарі і в наших руках, яким воно буде. Життя має тільки ту цінність, якою ми хочемо його наділити. Тому в своїй роботі мені захотілося згадати про те, що невідкладне часу, вічне. Це людські цінності. Засвоєння дітьми азбуки моральної культури дає їм можливість олюднювати свої вчинки, опанувати духовними цінностями свого народу, розуміти мету і сенс життя.

Кожен учень - людська особистість. Спілкуючись з ними, я стараюсь підібрати таку форму духовного спілкування, щоб діти зрозуміли, кого поважаю в них, до яких найпотаємніших куточків їх серця звертаюсь, - і тоді вони відкриваються переді мною квіткою людського довір'я.

Я вважаю, що тільки системність і послідовність роботи дає позитивний

результат. А ще дитині в школі має бути комфортно. Тоді результати навчання і виховання будуть якісно вищими, а процес розвитку особистості – гармонійним.

Чутливість серця до добра, до сердечного, чуйного ставлення, взаємне довір'я, тонкість людських відносин між учителем і учнями – все це є в моїй роботі вирішальною умовою чутливості хлопчиків і дівчаток до моральних повчань, порад, вимог. Чим багатші, різносторонніші інтелектуальні інтереси дитини, чим більше радості знаходить вона у читанні, чим значніше місце в її духовному житті займають книжка і краса, тим чутливішою вона буде до доброти, сердечності, чуйності, тим тонше відгукується її серце на благородство, людяність до неї. Це одна з важливих закономірностей морального виховання. Моральну культуру не можна принести у взаємовідносини педагога і вихованців якимись зовнішніми прийомами. Її основи лежать у самій глибині духовного життя людини, в багатстві думки, тонкості й благородстві почуттів. Діти – це сузір'я унікальних особливостей з їхнім неповторним душевним світом, індивідуальним характером, своєрідністю думок, почуттів, бажань, інтересів.

Світ цінностей різноманітний і практично невичерпний, як різноманітні і невичерпні потреби й інтереси людства, що прогресивно розвивається. Зміст програм і підручників у початковій школі має великі можливості для духовно – морального виховання. Проте, саме від учителя залежить який урок він підготує для дітей, чи зачепить струни дитячих душ, чи проростуть філософські уроки (уроки – роздуми, уроки добра, уроки мудрості) в уроках, які піднесе дітям в майбутньому саме життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бондар Л.С.* Виховання моральних цінностей у школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / Навч. посіб. для студ. ВНЗ/ – Черкаси: Вид-во ім. Б. Хмельницького, 2008.
2. *Бурячок А. А., Гнатюк Г.М та ін.* Словник синонімів української мови у 2-х томах – К.: Наукова думка, 1999.
3. *Бусел. В. Т.* Великий тлумачний словник сучасної української мови – Ірпінь: ВТФ Перун. 2001.
4. *Калашник В. С.* Повний словник антонімів української мови – К.: Наукова думка, 2005.
5. *Полюга Л. М.* Словник фразеологічних антонімів української мови – К.: Довіра, 2006.
6. *Поніманська Т.І., Козлюк О.А., Марчук Г.В.* Виховання людяності / Методичний посібник / – К.: Міленіум, 2008.
7. *Сухомлинський В. О.* Листи до сина – К.: Радянська школа, 1977.
8. *Сухомлинський В. О.* Серце віддаю дітям – К.: Радянська школа, 1977.

9. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину – К. : Радянська школа, 1977.
10. Федорова М.А. Культура поведінки дітей 6 – 7 років життя. – Житомир: Вид – во ЖДУ ім. і. Франка, 2005.
11. Хайруліна В. М. Дивосвіт дитинства / Хрестоматія з етики для учнів початкової школи / – К., «Плеяда», 2005.